

UDC 72

SCOPUS CODE 2216

<https://doi.org/10.36073/1512-0996-2020-1-143-151>

გუმბათის ჯვარი

(მახათას მთის ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძრის ისტორიისთვის)

ირაკლი ქვარაია სამოქალაქო და სამრეწველო მშენებლობის ტექნოლოგიებისა და საშენი მასალების დეპარტამენტი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, საქართველო, 0160, თბილისი, მ. კოსტავას 68^ბ

E-mail: irakvara@yahoo.com

ლიანა გიორგობიანი არქიტექტურის საფუძვლებისა და თეორიის დეპარტამენტი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, საქართველო, 0160, თბილისი, მ. კოსტავას 68^ბ

E-mail: lika.giorgobiani@gmail.com

რეცენზენტები:

თ. სანიკიძე, სტუ-ის არქიტექტურის, ურბანისტიკისა და დიზაინის ფაკულტეტის პროფესორი, ხელოვნებათმცოდნეობის მეცნიერებათა დოქტორი

E-mail: t.sanikidze@gmail.com

ნ. მსხილაძე, სტუ-ის სამშენებლო ფაკულტეტის პროფესორი

E-mail: mskhiladzenini@yahoo.com

ანოტაცია. ჯვარი, ერთ-ერთი უძველესი სიმბოლო-ნიშანი, მრავალ რელიგიასა და კულტურაში გვხვდება. როგორც ქრისტიანთა მთავარი სიმბოლო, ის IV საუკუნიდან მკვიდრდება, რაც გოლგოთაზე ქრისტეს ჯვარცმასთანაა დაკავშირებული.

ქართულ ხუროთმოძღვრებაში ჯვრის თემამ უდიდესი გავლენა მოხდინა ტაძრის დაგეგმარებით-მოცულობითი სტრუქტურის ჩამოყალიბებაზე. ამავე დროს, სხვადასხვა ფორმის ჯვრის გამოსახულება საკულტო ნაგებობის საფასადე და შიგა სივრცის დეკორის სავალდებულო შემადგენელი ელემენტი ხდება. უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ტაძრის

გუმბათზე აღმართულ ჯვარს, რომელიც ნაგებობის დასრულების ნიშანი, სიმბოლურად მისი ზეციური გვირგვინით შემკობაა და დამოუკიდებელი მხატვრულ-კონსტრუქციული ელემენტი.

ყოველი ახალი ქრისტიანული ტაძრის აგებისას, მისი არქიტექტურული სახის თვითმყოფადობის უზრუნველყოფასთან ერთად, განსაკუთრებული ყურადღება ტაძარზე აღსამართი ჯვრის მხატვრულ გაფორმებას ექცევა. თბილისში, მახათას მთაზე, ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძარზე აღმართულ ჯვარს სრულიად ახლებური მხატვრულ-კონსტრუქციული გადაწყვეტა აქვს და საქართველოს ტაძრებზე აღმართულ ჯვრებს შორის ყველაზე დი-

დი წონისაა. ყველა სხვა გუმბათის ჯვრებისგან გამოირჩევა მხატვრული გაფორმებით, ორიგინალურობითა და დახვეწილი პროპორციებით.

საკვანძო სიტყვები: გუმბათი; თითბერი; სახურავი; ტაძარი; ჯვარი.

შესავალი

ჯვარი, ერთ-ერთი უძველესი სიმბოლო-ნიშანი, მრავალ რელიგიასა და კულტურაში გვხვდება. სამეცნიერო ლიტერატურაში ქრისტიანობამდელი ჯვრის წარმოშობისა და მისი შინაარსის შესახებ სხვადასხვა მოსაზრებაა გამოთქმული. საზოგადოდითვლება, რომ ის სამყაროს ოთხი მხარის აღმნიშვნელი უნდა იყოს. საქართველოს ტერიტორიაზე ყველაზე ადრეული ჯვრის გამოსახულებები ჯერ კიდევ ზედა პალეოლითის ხანიდან გვხვდება და, სავარაუდოდ, მზის სიმბოლო-ნიშნებია. ჯვარს უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ძველი ხალხის ყოფაცხოვრებაში. ტერმინი ჯვარი ღვთაების მნიშვნელობითაც იხმარებოდა წინაქრისტიანულ საქართველოს მთიანეთში. ჯვარს სხვადასხვა გრაფიკული გამოსახულება აქვს, მაგ., ტოლმკლავა, სწორმხრებიანი, სამკუთხედებით შედგენილი, შეიძლება იყოს წრიულ ჩარჩოში, კვარცხლბეკზე შესმული, განედლებული და სხვა. მიუხედავად ასეთი მრავალფეროვნებისა, მათ მაინც მსგავსი ხაზობრივ-სტრუქტურული აგებულება აქვს, გრძელ ვერტიკალურ ღეროს პერპენდიკულარულად გადაეჭდობა მეორე მოკლე ღერო.

ჯვარი, როგორც ქრისტიანთა მთავარი სიმბოლო, IV საუკუნიდან მკვიდრდება, რაც გოლგოთაზე

ქრისტეს ჯვარცმასთანაა დაკავშირებული. ქრისტიანობის პირველ წლებში ჯვარი მორწმუნეებში შიშს იწვევდა. დროთა განმავლობაში რომის იმპერიაში დამნაშავეთა დასჯისთვის განკუთვნილი ეს იარაღი გამარჯვების, სიწმინდისა და ხსნის სიმბოლოდ იქცა. ცხოველმყოფელი ჯვარი, რომელზეც მაცხოვარი ეწამა, IV საუკუნეში აღმოაჩინეს ბიზანტიის იმპერატორ კონსტანტინეს დედამ – ელენემ და იერუსალიმის ეპისკოპოსმა მაკარმა. კონსტანტინეს ბრძანებით, იერუსალიმში აშენდა ქრისტეს აღდგომის ტაძარი, რომელიც 335 წლის 13 სექტემბერს იკურთხა, ხოლო 14 სექტემბერს (ახალი სტილით 27 სექტემბერს) მოხდა ჯვრის აღმართვა ანუ ამალღება. ეს დღე გამოცხადდა ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ქრისტიანულ დღესასწაულად – ჯვართამაღლებად. მას შემდეგ ჯვარი, როგორც მაცხოვრის სიმბოლო და კაცობრიობის ხსნის ნიშანი, ყველა ქრისტიანული ტაძრის განუყოფელი და უმთავრესი ატრიბუტია.

ქართულ ხუროთმოძღვრებაში ჯვრის თემა წამყვან ადგილს იკავებს ქრისტიანობის მიღების ადრეულ ეტაპზე (ჯვრის, როგორც ქრისტიანობის სიმბოლოს, დამკვიდება საქართველოში წმინდა ნინოს სახელთანაა დაკავშირებული). მან უდიდესი გავლენა მოახდინა ტაძრის დაგეგმარებით-მოცულობითი სტრუქტურის ჩამოყალიბებაზე. ამავე დროს, სხვადასხვა ფორმის ჯვრის გამოსახულებები საკულტო ნაგებობის საფასადე და შიგა სივრცის დეკორის სავალდებულო შემადგენელი ელემენტი ხდება. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ტაძრის გუმბათზე აღმართულ ჯვარს, რომელიც ნაგებობის დასრულების ნიშანი, სიმბოლოურად მისი ზეციური გვირგვინით შემკობაა და ზეიმით აღინიშნება. ასეთ დიდ

დღესასწაულად იქცა თბილისში, მახათას მთის ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძრის გუმბათზე ჯვრის დადგმა, რომელიც 2015 წლის 21 სექტემბერს, ღვთისმშობლის შობის დღეს კათოლიკოს-პატრიარქის ლოცვა-კურთხევით აღიმართა.

ძირითადი ნაწილი

გუმბათოვან საკულტო ხუროთმოძღვრებაში ნაგებობის წრიულ (როტონდა) ან ჯვრის ფორმას თეოლოგიურ-სარწმუნოებრივი საფუძველი და მნიშვნელობა აქვს, წრე რწმენის ერთიანობას, ხოლო ჯვარი მარადიულ სიცოცხლეს გამოხატავს. ტაძრის შიგა მოცულობა, მისი სივრცე მთელი სამყაროს, ხოლო გუმბათი ცის გამოხატულებაა. ფორმის მიხედვით, ქრისტიანული ტაძრის გუმბათის გადახურვა შეიძლება სფერული, ჩაფხუტისებრი (სფერულ-კონუსური), ბოლქვისებრი, კონუსური და კარვისებრი ფორმის იყოს. ბიზანტიური კულტურისათვის სფერული იყო დამახასიათებელი, როგორც სიძლიერისა და მარადისობის სიმბოლო. ბიზანტიასა და ევროპის მრავალ ქვეყანაში გავრცელებული იყო ასევე ტაძრის გუმბათების ჩაფხუტისებრი სახურავით გადახურვა, რაც სიკეთისა და ბოროტების დაუსრულებელი ბრძოლის სიმბოლოს წარმოადგენდა. ბოლქვისებრი გადახურვა სლავური ქვეყნებისთვისაა დამახასიათებელი. იგი ანთებულ წმინდა სანთელს და ზეცისკენ ლტოლვას განასახიერებს. კონუსური სახურავი ზეციური სინათლისა და ღვთისმშობლის იმედის სიმბოლოა. აღსანიშნავია, რომ სლავურ საკულტო არქიტექტურაში სიმბოლური დატვირთვა ენიჭება ასევე გუმბათის სახურავის ფერსაც: ყველაზე გავრცელებულია ოქროსფერი, რომელიც ქრისტეს მარადისობას

და ზეციურ დიდებას განასახიერებს; ლურჯი ფერი ღვთისმშობლის სიწმინდისა და უმანკოების გამომხატველია. მისადმი მიძღვნილი ტაძრების ლურჯ სახურავებზე ხშირად ვარსკვლავებია გამოსახული, რაც შობას გამოსახავს; მწვანე ფერი სულიწმინდის ნიშანია; წმინდანთა სახელზე აგებული ტაძრების გუმბათების სახურავებს სიწმინდის ფერი – ვერცხლისფერი აქვს; შავი იშვიათია და სამონასტრო ნაგებობებისთვისაა დამახასიათებელი, ხოლო გუმბათების სხვადასხვა ფერი – იერუსალიმის ცის მშვენიერებაზე მიუთითებს.

ასევე განსხვავებულია ქრისტიანული ტაძრების გუმბათების და, შესაბამისად, მათზე აღმართული ჯვრების რაოდენობაც. გუმბათების სიმრავლე განსაკუთრებით თვალში საცემია სლავურ (ძირითადად რუსულ) არქიტექტურაში. მათ რაოდენობას ყოველთვის განსაზღვრავს, ვის სახელზეა აგებული ტაძარი. მაგალითად, რუსეთში, ვოლგორადის ოლქში აღმართული ფერისცვალების სახელობის ტაძარი ყველაზე მრავალრიცხოვანი, ოცდაცამეტგუმბათიანია (სურ.1). იგი ქრისტეს მიწიერი ცხოვრების წლებს ასახავს.

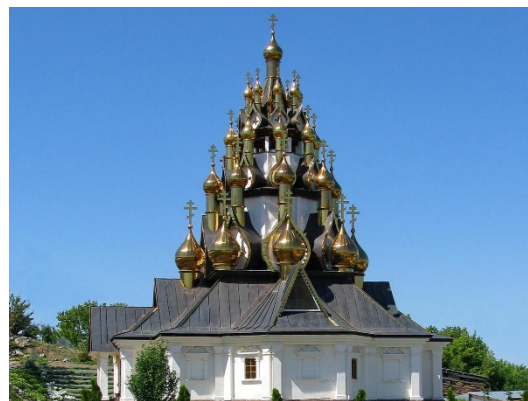
საქართველოში, მთელი ქრისტიანული სამყაროს მსგავსად, საეკლესიო ნაგებობის ძირითადი ტიპები ბაზილიკური, ცენტრული გეგმის გუმბათოვანი და ერთნავიანი დარბაზული ეკლესიებია გავრცელებული. როგორც წესი, გუმბათოვან ტაძრებს, რომელიც წამყვანი თემა ხდება ქართულ ხუროთმოძღვრებაში VI საუკუნიდან, მხოლოდ ერთი ე.წ. ყელზე, ყველა გუმბათოვანი ეკლესიის დამავირგვინებელ წახნაგოვან კონსტრუქციაზე აღმართული გუმბათი აგვირგვინებს და პირამიდული სახურავით სრულდება (გვაქვს გამონაკლისე-

ბიც). ამჟამად, ქვეყანაში არსებული 3500-ზე მეტი დიდი თუ მცირე ეკლესია-მონასტრებიდან, მხოლოდ ერთადერთს, VIII საუკუნის გურჯაანის ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესიას (გურჯაანის ყველაწმინდა) აქვს სამნავიანი ბაზილიკა ორი გუმბათით (სურ. 2). მისი აგება ქართული არქიტექტურის ისტორიაში ცნობილ ე.წ. „გარდამავალ ხანას“ (VII საუკუნის მეორე ნახევრიდან X საუკუნის მეორე ნახევრამდე) ემთხვევა, როდესაც ხდება კლასიკური არქიტექტურული ფორმების უკუგდება და იწყება ახალი შემოქმედებითი გზების ძიება. გურჯაანის ყველაწმინდა ბაზილიკური სივრცისა და გუმბათოვანის, ქართულ ხუროთმოძღვრებაში თითქოს შეუთავსებელი ორი ელემენტის შერწყმაა. ამიტომაც, ის სრულიად უნიკალური.

ქრისტიანული ტაძრების გუმბათების გადახურვის დამაგვირგვინებელი მხატვრულ-კონსტრუქციული ელემენტია ჯვარი. იგი მრავალი ფორმისა და კონფიგურაციისაა. მართლმადიდებლობაში ჯვრების მრავალფეროვნება ყოველთვის ითვლებოდა და ახლაც ითვლება სავსებით კანონზომიერ მოვლენად. ამასთან ერთად, ყველაზე გავრცელებულია ე.წ. ლათინური ჯვარი (მას სიდიდით ერთმანეთის ტოლი ზედა სამი და ქვედა საგრძნობლად გრძელი მკლავი აქვს). ქრისტიანული ტრადიციის მიხედვით, ასეთი ჯვრიდან მოხდა ქრისტეს გარდამოხსნა და ხშირად „გარდამოხსნის ჯვარსაც“ უწოდებენ.

არქიტექტურული პროპორციების გათვალისწინებით, ტაძარზე აღსამართი ჯვარი დაახლოებით ტაძრის სიმაღლის მეათედს უნდა შეადგენდეს. ის დამოუკიდებელი კონსტრუქციული ელემენტია, რომელიც ძირითადად ლითონისაგან მზადდება

და მხატვრულად სრულიად სხვადასხვაგვარად შეიძლება იყოს გაფორმებული. ჯვრის კონსტრუქციული გადაწყვეტის მთავარი პირობაა, რომ იგი იყოს აბსოლუტურად მტკიცე და მდგრადად ჩამაგრებული.

სურ. 1. 33-გუმბათიანი ფერისცვალების ტაძარი ვოლგოგრადის ოლქში

სურ. 2. გურჯაანის ყველაწმინდა ორგუმბათიანი ბაზილიკა

ტაძარზე აღმართული ჯვარი, როგორც წესი, აუცილებლად სფეროს ეყრდნობა, რომელიც სამყაროს განასახიერებს. ზოგიერთ ჯვარზე სფეროსთან ერთად ვხვდებით ნახევარმთვარესაც (სურ.3). აღსანიშნავია, რომ ეს დეტალი არ არის დაკავშირებული ისლამთან ან მის რაიმე გავლენასთან. ნახევარმთვარე იყო ბიზანტიის სახელმწიფოს სიმბოლო და იმპერატორის უსაზღვრო ძალაუფლებას გამო-

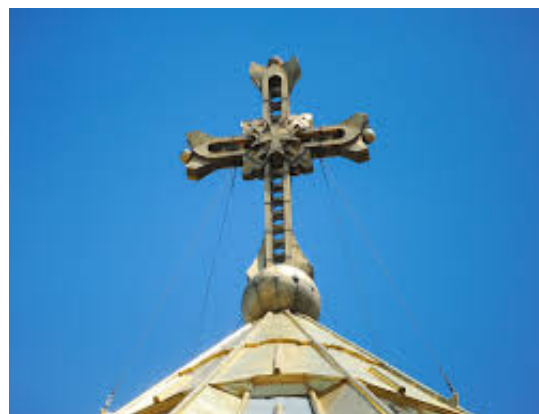
ხატავდა. მხოლოდ 1453 წელს, კონსტანტინოპოლის თურქების მიერ აღების შემდეგ, ხდება ოსმალეთის იმპერიის ოფიციალური ემბლემა. აქედან გამომდინარე, ჯვარზე არსებული ნახევარმთვარე ქრისტეს მეფობას და მის ზეადმატებულებას უსვამს ხაზს.

სურ.3. ტაძარზე აღმართული ჯვარი სფეროთი და ნახევარმთვარით

ყოველი ახალი ქრისტიანული ტაძრის აგებისას, არქიტექტურული სახის თვითმყოფადობის უზრუნველყოფასთან ერთად, განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ტაძარზე აღსამართი ჯვრის მხატვრულ გაფორმებას. საქართველოში არსებულ ტაძრებს მრავალი ლამაზი, მაღალ მხატვრული ღირსების მქონე ჯვარი ამშვენებს. მათ შორის ყველაზე მაღალი და სილამაზით გამორჩეულია თბილისში, წმინდა სამების საკათედრო ტაძარზე აღმართული ჯვარი, რომლის სიმაღლე 7,5 მეტრია, ხოლო მასა – 2000 კგ. იგი დამზადებულია ლითონის პროფილებისგან. სამების ჯვარი მხატვრულად დამუშავებული ლითონის ულამაზესი ელემენტებითაა გაფორმებული. მისი ვერტიკალური და ჰორიზონტალური პროფილები ერთმანეთს განივი ტიხრებით უკავშირდება, რაც, კონსტრუქციის შემ-

სუბუქებასთან ერთად, ხელს უწყობს მისი მდგრადობის ამაღლებას. ჯვარი მთლიანად მოქრულია ოქროს ფურცლების გამოყენებით (სურ. 4).

სურ. 4. სამების საკათედრო ტაძარზე აღმართული ჯვარი

თბილისში, მახათას მთაზე, ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძრის პროექტის ავტორმა, არქიტექტორმა ომარ ნაფეტვარიძემ დაამუშავა ტაძრის ჯვრის სრულიად ახლებური მხატვრულ-კონსტრუქციული გადაწყვეტა. თავისი ფორმით ის განსხვავდება სხვა ჯვრებისგან. კომპოზიციის ცენტრს ქმნის დიდი წრე, რომლის გარშემო განლაგებულ მკლავებში სხვადასხვა ზომის მომცრო წრეებია ჩასმული და სამ-სამი წაგრძელებული ფორმის ფურცლით სრულდება. ჯვრის დამაბოლოებელი მცენარეული ორნამენტის ტალღოვანი მოხაზულობა, დიდი და პატარა წრეების დინამიკური მონაცვლეობა მსუბუქ, დახვეწილ იერს ანიჭებს მთელ მოცულობით-დეკორაციულ კომპოზიციას და ჯვრის გამორჩეულ მხატვრულ სახეს ქმნის. ამავე დროს, სხვადასხვა ფორმისა და ზომის სიცარიელის გამოყენებით, ჯვრის სილამაზისა და ორიგინალურობის გარდა, მიღწეულ იქნა საერთო წონისა და მასზე მოქმედი ქარის დატვირთვის ზე-

მოქმედების საგრძნობი შემცირება. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ მსგავსი კონსტრუქციის მიღება, მისი ფორმების სირთულიდან გამომდინარე, მხოლოდ ჩამოსხმის გზით იყო შესაძლებელი. ჯვარი საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს მიერ უსასყიდლოდ გადაცემული თითბრის გასროლილი საარტილერიო ჭურვების მასრების გადადნობით ჩამოიხსა. შედეგად, 5,1 მ სიმაღლის ივერიის ღვთისმშობლის ხატის ტაძრის ჯვარი საქართველოში აქამდე ჩამოსხმულებს შორის ყველაზე დიდია, ხოლო მისი წონა სამების საკათედრო ტაძარზე აღმართული ჯვრის წონასაც აღემატება და 3000 კგ-ზე მეტს შეადგენს.

მნიშვნელოვანი გაბარიტული ზომებიდან გამომდინარე, ჯვრის ჩამოსხმა ცნობილმა ოსტატებმა – მამა-შვილმა ოლეგ და პაატა გელაშვილებმა ეტაპობრივად განახორციელეს. ჩამოსასხმელი მაკეტის წინასწარ აგების შემდეგ მოხდა ჯვრის ოთხი ძირითადი ნაწილის ცალ-ცალკე ჩამოსხმა და დამუშავება (სურ. 5).

სურ. 5. ჯვრის ცალკეული ნაწილების ჩამოსხმა

მომდევნო ეტაპს წარმოადგენდა ჯვრის ნაწილების კედლებს შორის ჩასასმელი სხვადასხვა ზომის წრის ჩამოსხმა და მათი დამონტაჟება (სურ. 6).

სურ. 6. ჯვრის ჩამოსხმული წრეების დამონტაჟება

ტაძრის გუმბათის თავზე სპეციალურად აგებულ ჩამაგრების კვანძამდე ჯვრის აწევამდე მისი ოთხივე ძირითადი ნაწილი ცენტრალური წრის გარშემო გაერთიანდა. ჯვრის ქვედა ფეხში ჩამოსხმის პროცესშივე ჩამონტაჟდა ჩასამაგრებელი მილი, რომელიც გამოყენებული იყო ასევე საყრდენი სფეროს მოსაწყობად (სურ. 7).

სურ. 7. ჯვრის აღმართვა

დასკვნა

ჯვარი ქრისტიანული ტაძრის გუმბათის გადახურვის დამაგვირგინებელი დამოუკიდებელი მხატვრულ-კონსტრუქციული ელემენტია, როგორც ქრისტიანთა მთავარი სიმბოლო. ჯვარი IV საუკუნიდან მკვიდრდება და მხატვრულად სხვადასხვანაირად შეიძლება იყოს გაფორმებული, მაგრამ,

მრავალფეროვნების მიუხედავად, მაინც მსგავსი ხაზობრივ-სტრუქტურული აგებულება აქვს.

ჯვრის თემამ უდიდესი გავლენა იქონია ქართული გუმბათოვანი ხუროთმოძღვრების დაგეგმვრებით-მოცულობითი სტრუქტურის ჩამოყალიბებაზე. გუმბათი ქრისტიანულ ეკლესიებში ცის გამოხატულებაა, რომელიც ჯვრით, სიმბოლურად ზეციური გვირგვინითაა შემკული.

თბილისში, მახათას მთაზე, ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძარზე აღმართულ

ჯვარს სრულიად ახლებური მხატვრულ-კონსტრუქციული გადაწყვეტა აქვს და საქართველოს ტაძრებზე აღმართულ ჯვრებს შორის ყველაზე დიდი წონისაა (3000 კგ-ზე მეტი), ამასთან, ის ყველაზე დიდი ჩამოსხმული ჯვარია აქამდე ჩამოსხმულთა შორის. მისი სიმაღლე 5,1 მეტრია. ყველა სხვა გუმბათის ჯვრისგან გამორჩეულია მხატვრული გაფორმებით, ორიგინალურობითა და დახვეწილი პროპორციებით.

ლიტერატურა

1. Kvaraia I., Giorgobiani L. The biggest church bell cast in Georgia. GTU works. No. 2 (512). 2019. (in Georgian).
2. Kvaraia I., Giorgobiani L. A new decoration solution for the front door of the temple. GTU works. No. 2 (512). 2019. (in Georgian).
3. Kvaraia I. Methods of construction and realization of reinforced concrete dome roofing systems. Tbilisi: "Technical University". 2017. (in Georgian).
4. Dighmelashvili Q. Christian symbols of I-VI centuries in Georgia. Tbilisi University publication. 2010. (in Georgian).
5. Mshvildadze M. Early Christianity in Georgia. Tbilisi: "Universal Publishing House". 2008. (in Georgian).
6. Kipiani G. Basilica of King Mirian. Issues in Georgian architecture theory and history. Tbilisi: "Georgian Technical University". 2007. (in Georgian).
7. Surguladze I. Symbols of Georgian folk ornament. Tbilisi: "Science Publishing House". 1986. (in Georgian).
8. Zakaraia P. The architecture of Urbnisi settlement. Tbilisi: "Science". 1965. (in Georgian).
9. Beridze V. Georgian church architecture of XVI-XVIII centuries. Tbilisi. 1994. (in Georgian).
10. Lortkipanidze G. Bichvinta town. Tbilisi: "Technical University Press". 1991. (in Georgian).
11. Beridze V. Old Georgian architecture. Tbilisi. 1974. (in Georgian).
12. Sanikidze T. Notes on some issues in the history of Georgian architecture. "Mnatobi". No. 11. 1973. (in Georgian).

UDC 72

SCOPUS CODE 2216

Dome Cross

(For the History of the Iveria Holy Virgin Mary Icon Temple at Makhata Mount)

Irakli Kvaraia Department of Civil and Industrial Engineering and Building Materials, Georgian Technical University, 68 b M. Kostava str, 0160 Tbilisi, Georgia

E-mail: irakvara@yahoo.com

Liana Giorgobiani Department of Fundamentals of Architecture, Georgian Technical University, 68 a M. Kostava str, 0160 Tbilisi, Georgia

E-mail: lika.giorgobiani@gmail.com

Reviewers:

T. Sanikidze, Professor, Faculty of Architecture, Urban Planning and Design, GTU

E-mail: t.sanikidze@gmail.com

N. Mskhiladze, Professor, Faculty of Civil Engineering, GTU

E-mail: mskhiladzenini@yahoo.com

Abstract. A cross is one of the oldest symbols that can be found in many religions and cultures. Connected to the crucifixion of Jesus on Golgotha, a cross was established as the main symbol of Christianity in the IV century.

The theme of a cross had the biggest influence on forming the structure of the design and spatial organization in Georgian architecture. At the same time, images of crosses in various forms have become necessary elements of facade and interior decorations of Christian buildings. A cross on a dome is a sign of completing a church, symbolically adorning it with a heavenly crown, and it is an independent creative and constructional element.

When building a new Christian church, together with creating distinctiveness of its architecture, particular attention is paid to the decoration of a dome cross. The cross on the Iveria Virgin Mary Icon Temple at Makhata Mount in Tbilisi has a novel styling and constructional decision. It is also the heaviest among the crosses mounted on the churches of Georgia. With its decoration, originality and refined proportions, it is distinguished among other crosses on domes.

Key words: Brass; church; cross; dome; roof.

UDC 72

SCOPUS CODE 2216

Купольный крест

(к истории церкви имени Иконы Иверской Божьей Матери на горе Махата)

Ираклий Кварая   Департамент технологии гражданского и промышленного строительства и строительных материалов, Грузинский технический университет, Грузия, 0160, Тбилиси, ул. М. Костава, 68^ა
E-mail: irakvara@yahoo.com

Лиана Гиоргобиани   Департамент основ архитектуры и теории, Грузинский технический университет, Грузия, 0160, Тбилиси, ул. М. Костава, 68^ა
E-mail: lika.giorgobiani@gmail.com

Рецензенты:

Т. Саникидзе, профессор, доктор искусствоведческих наук факультета архитектуры, урбанистики и дизайна ГТУ

E-mail: t.sanikidze@gmail.com

Н. Мсхиладзе, профессор строительного факультета

E-mail: mskhiladzenini@yahoo.com

Аннотация. Крест, один из древнейших символов во многих религиях и культурах. Как главный символ христианства, он датируется 4-м веком и связан с распятием Христа на Голгофе.

В грузинской архитектуре тема креста оказала большое влияние на формирование структуры храма. В то же время, изображения крестов становятся обязательным элементом фасада и внутреннего убранства культовых зданий. Большое значение имеет крест и на куполе храма, которое является признаком достройки здания, символически является его небесной короной и представляет собой самостоятельный художественно-структурный элемент.

При строительстве каждого нового христианского храма, наряду с его архитектурной самобытностью, особое внимание уделяется художественному оформлению креста, который будет воздвигнут на куполе. Крест собора иконы Иверской Божьей Матери на горе Махата выделяется среди всех других купольных крестов своим художественным дизайном, оригинальностью и изысканными пропорциями.

Ключевые слова: крест; крыша; купол; латунь; храм.

განხილვის თარიღი 11.11.2019

შემოსვლის თარიღი 09.12.2019

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 26.03.2020